

بررسی زیست شناسانه نهی قرآن و ادیان الهی از همزیستی انسان با سگ

زینب شریفی اسدی¹ فاطمه پثروم² مریم امامی قرا³

1- دکترای تاریخ اسلام (هیئت علمی دانشگاه پیام نور خوزستان)

2- دانشجوی دکتری تخصصی انگل شناسی دامپزشکی دانشگاه شهید چمران اهواز

3- کارشناسی ارشد کشاورزی اصلاح نباتات دانشگاه کشاورزی ساری

ایمیل نویسنده مسئول: zeinab.sh.a@gmail.com

چکیده

با توجه به سبک زندگی انسان مدرن در همزیستی با سگ (و برخی حیوانات) و سرایت آن به سایر کشورها، و با عنایت به کاربردهای موثر سگ در اموری مثل نگهبانی، گله داری و...، با وجود حجم بیماری‌های زئونوز ناشی از تماس سگ با انسان چون؛ کک، شپش، جرب، هاری، توکسوکارا، آنکیلوستوما، ژیاودییا، سالمونلا و...، این پژوهش بر آن است تا دیدگاه قرآن را در نهی از تماس با سگ به طور علمی به بحث بنشیند و داده‌های علمی و دینی از ادیان گذشته تا اسلام را در بوته‌ی مقایسه قرار دهد تا بتواند به دکترین علمی در این رابطه دست یابد. در نتیجه توجه به عدم همزیستی با سگ در قرآن و زیست شناسی تاکید می‌گردد. از این رو، دکترین علمی مساله، در تعلق هر موجود به محیط زیستی خود و نفی همزیستی انسان و حیوان تاکید شده، در عین بهره‌وری انسان از کاربردهای حیوانات و دقت در رعایت حقوق آنان.

در پایان این نتیجه حاصل شد که در سایه لزوم مطالعات بین رشته‌ای، هر گزاره‌ای که قرآن، اسلام و ادیان الهی در رابطه با آن انسان را نهی کرده‌اند، در بررسی از منظر علوم زیستی، به تنهایی عامل یک یا چند بیماری مشترک انسان و سگ می‌شدند. از این رو، برای حفظ ایمنی و بهداشت در جوامع انسانی باید به حفظ و لزوم اجرای احکام دینی پیرامون موضوع سگ، صحت گذاشت، تا سلامت زیستی و روانی افراد، خانواده‌ها و جوامع انسانی محقق شود.

کلید واژه: سگ، ادیان الهی، قرآن، بیماری‌های زئونوز (بیماری‌های مشترک انسان و حیوان)

مقدمه

امروزه به علت سبک زندگی مدرن و دوری از نظام خانواده در غرب که کم کم به سمت کشورهای مسلمان کشیده می‌شود، مشکلاتی را هم با خود به همراه می‌آورد مشکلاتی مثل پر

کردن خلا خانواده با حیواناتی نظیر سگ که آلودگی‌های فراوانی را در همزیستی با انسان‌ها به او منتقل می‌کنند و چه بسا در صورت شدت گرفتن آن، جامعه با بحران‌های زیستی مواجه گردد.

حال آن‌که اسلام و سایر ادیان الهی پیروان خود را با هشدار عدم تماس با سگ آگاه کرده بودند. به صورت مختصر و مجزا به برخی از این بیماری‌ها اشاره شده بود اما در دانش علوم انسانی پرداختن به بیشتر از این مقدور نبود. از این رو در حیطه‌ی مطالعات بین رشته‌ای به بررسی علمی نهی از سگ در قرآن و ادیان الهی پرداخته شد!

این پژوهش در صدد بررسی زیست‌شناسانه‌ی علت تاکید قرآن بر عدم همزیستی انسان با سگ برآمده است. و از منظر زیست‌شناسی با یافته‌های کنونی، فهرستی از بیماری‌های مشترک انسان و سگ مورد اشاره قرار گرفته تا هر موردی که قرآن و اسلام به آن توجه داشته را بررسی نماید که عدم توجه به هر یک عامل چه بیماری‌هایی می‌شود. تا به گوشه‌ای از علل این عدم همزیستی در قرآن بتوان دست یافت.

این پژوهش می‌تواند انسان معاصر را نسبت به بیماری‌های مشترک انسان و سگ آگاه نماید تا در این مقوله هر دو از آسیب محفوظ بمانند. از این رو در مراحل این پژوهش بین رشته‌ای، علاوه بر روش کتابخانه‌ای از نتایج آزمایشگاهی پژوهشگران علوم زیستی نیز بهره‌برده شده است. پس از بررسی‌ها، این پژوهش به این نتیجه رسیده که در اکثر مواردی که قرآن و اسلام و ادیان الهی انسان را در رابطه با سگ نهی می‌نمودند، مستعد ایجاد یک بیماری مشترک حیوان به انسان (زئونوز) بود.

ممکن است در آینده محققان در بررسی روایات و بیماری‌های زئونوز و سایر بیماری‌های موثر به کشفیات جدیدی نائل گردند. که با توجه به وجود کثرت بیماری‌های موجود و بیماری‌هایی که در آینده کشف خواهد شد، قوانین عدم تماس با سگ در اسلام راه‌گشا خواهد بود. و این بیانگر افق دید اسلام در اشاره به نهی از تماس و همزیستی با سگ بوده که به صورت علمی نیز اثبات می‌شود. همان‌گونه که امروزه تک‌پاخته توکسوپلازما را کشف کرده‌اند که از گربه به انسان منتقل می‌شود و می‌تواند باعث تغییر رفتار و شناخت در برخی از افراد آلوده گردد.

الف- تاریخچه (سگ در ادیان پیش از اسلام)

سگ یکی از جاندارانی است که خدا آفریده و خداوند می‌فرماید: هیچ چیز در هستی را بیهوده و بی هدف نیافریده است. (دخان، 39) منتها هر جاندار در این نظام هستی ویژگی و کاربرد خاص خودش را دارد. و باید با علم به ویژگی‌های هر موجود از کارایی‌های آن بهره‌برد به گونه‌ای که هیچ کدام از طرفین آسیب نبینند و به حقوق هم احترام بگذارند.

سگ در دین زردشت: سگ در دین زردشتی با انسان هم رتبه است و حتی گفته‌اند سه یک او از انسانهاست و از این جهت سگ خوانده شده است. ایرانیان باستان معتقد بودند که "سگ با کمک خروس ارواح پلید و جادوگران را هنگام شب از زمین دور می‌کند و سروس را یاری می‌نماید. دشمن اهریمن است و چون واق واق می‌کند درد و رنج و آزار و نافرمانی را از بین می‌برد (مهدوی، 1379، ص 56).

در آیین مهر هم سگ یار وفادار میترا است که با او به شکار می‌رود. در برخی نقش برجسته‌های تاریخی، سگ‌های شکاری در پیرامون میترا دیده می‌شود (مهدوی، 1379، ص 55).

سگ در آثار زرتشتی: به اعتقاد زرتشتیان، سگ از جمله موجوداتی است که از نطفه‌ی کیومرث به وجود آمده و به دلیل وجود نطفه‌ی وی در این حیوان گوشت آن خوردنی نیست. در بندهشن آمده است: "از آفریدگان مادی، سگ، نگهبان و از میان برنده‌ی دروج و درد است و با چشم همه‌ی ناپاکی‌ها را از بین می‌برد."

در روایات داراب هرمز دیار از سگ مقدسی به نام زرین‌گوش سخن به میان آمده است که پاسبان کالبد کیومرث است و به تنهایی از آن کالبد نگهداری می‌کند چنان‌که هفت امشاسپند نتوانستند از آن محافظت کنند اما زرین‌گوش از عهده‌ی این کار برآمده، در زمره‌ی محافظان پل چینوت قرار می‌گیرد (مهدوی، 1379، 56).

فرگرد سیزدهم و نذیر با ۵۶ بند درباره‌ی کیفر و مجازات قتل انواع سگ‌ها و ایزد و آزار آنهاست. در بخش نخست از این فرگرد بیان می‌شود که از میان آفریده‌های اهورامزدا سگ بسیار محترم است چون از سپیده‌ی کاذب تا فجر صادق با اهریمن مقابله می‌کند و پاسبان آفرینش نیک است (رضی، 1390، 371).

در دنیای باستان از توانایی و هوشیاری‌های سگ در بخش‌های مختلفی نظیر طب هم استفاده می‌شد. آن‌ها سگی را بر بالین محتضر یا مرده می‌بردند و با نشان دادن جسد به سگ و مالیدن پوزه به آن جسد، حیوان مذکور در شناخت مرگ، مرگ ناگهانی و بی‌هوشی قادر به تشخیص مردگان از زندگان بود. کاری که امروزه سگ‌های زنده‌یاب انجام می‌دهند (مهدوی، 1379، 56).

سگ در دین یهودیت: ادیان مختلف خوردن انواع مختلفی از خوراکی‌ها را ممنوع کرده‌اند. مثلاً قوانین شفافی در دین یهود وجود دارد به نام کوشر که تصریح می‌کند چه چیزهایی نباید خورده شود. که بسیار شبیه دسته بندی غذاهای حلال و حرام در اسلام است. خوردن گوشت سگ در یهودیت بر طبق تورات، حرام اعلام شده است. زیرا سگ روی پنجه راه می‌رود و پنجه داران حلال گوشت نمی‌باشند (تورات، بخش لاویان، باب 11).

سگ در دین مسیحیت: تفاسیر مختلفی از انجیل وجود دارد که حاوی دو دیدگاه عمده است:

الف- دیدگاه اول: با استناد به بخش‌هایی از عهد جدید هیچ حیوانی را نجس نمی‌دانند حتی اگر برای سلامتی مفید نباشد و کسی آن را استفاده نکند (عهد جدید، انجیل مرقس، باب 7، آیه 18)

ب- دیدگاه دوم: قوانین تورات را به طور دقیق تایید و اجرا می‌کند. بنابر این گوشت‌هایی که در تورات حرام اعلام شده در مسیحیت هم حرام است و در عهد جدید هم بیان شده است. (عهد جدید، انجیل متی، باب 15، آیه 20) در نتیجه سگ حرام است.

دین جین هم که گیاه‌خواری را رواج می‌دهد. دین هندو هم گیاه‌خواری را ایده‌آل می‌داند در راستای اصل عدم خشونت. (David Arnold- 1993) مطابق با متون قدیمی هندو، گوشت سگ ناپاک‌ترین غذای ممکن است. گوشت سگ همچنین مطابق شریعت اسلام و یهود نجس و ناپاک و حرام و نجس است. بنابراین هر سه این سنت‌های مذهبی مصرف آن را نهی کرده‌اند (مسلم نیشابوری، 21:4752).

اگرچه در قرآن به طور صریح به نجاست سگ اشاره نگردیده ولی به اجتناب همزیستی، تماس با آن و بیماری‌های آن پرداخته شده است. شاید نپرداختن مستقیم قرآن به این موضوع به خاطر رواج و جا افتاده بودن سابقه نجاست سگ در ادیان الهی پیشین بوده که مردم به آن عمل می‌کرده‌اند. اما این نجاست مانع از استفاده از کاربردهای سگ در امور وابسته به آن نبود و این غیر از حرمت نگهداری از آن است. نگهداری از سگ برای کسانی که استفاده عقلایی از آن ندارند، کراهت شدید دارد؛ و در روایات، امری ناپسند دانسته شده است (دشتی، واژه سگ) بنابراین نگهداری سگ برای نگهبانی و شکار، و سگی که امروزه مورد استفاده پلیس و نیروهای امداد می‌باشد، مکروه نیست.

سگ در دیدگاه اهل سنت شبیه دیدگاه شیعیان است. و به نجاست سگ و شستن ظرف و بدن و لباس در تماس سگ تصریح شده. به عنوان مثال: از ابوهریره روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: ظرف هر یک از شما وقتی که سگ آن را لیسید این است که هفت بار آن را بشوید، اولین بار با خاک» (مسلم، حدیث 1574).

در قرآن کریم در سه مورد از سگ سخن گفته شده و در هر مورد به بعد خاصی توجه داشته است.

1- عدم همزیستی با سگ در بیان ماجرای سگ اصحاب کعب:

خداوند در سوره کعب در مورد سگ اصحاب کعب چنین می‌فرماید: «... سگشان بر آستانه‌ی غار دو دست خود را دراز کرده بود.» (نقش یک سگ نیز بر دیوار غار است، و بالای غار، صومعه‌ای قدیمی است و مسلمانان نیز مسجدی ساخته‌اند (قرائتی، ج 07 ص 143)) «... وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ...» (کعب/18).

اصحاب کعب سگ نگهبانی را همراه داشتند. (اشاره به کاربرد سگ در نگهبانی) نکته‌ی دوم اشاره به محل سگ در دهانه غار است، یعنی محلی غیر از محل استراحت اصحاب کعب آرمیده بود (بالوصید). «وَصِيد» چنان که «راغب» در کتاب «مفردات» می‌گوید: در اصل به معنی اطاق و انباری است که در کوهستان برای ذخیره اموال ایجاد می‌کنند و در اینجا به معنی دهانه غار است (مکارم، ج 12، ص 406). که نشان از عدم همنشینی اصحاب کعب با سگ نگهبانشان است.

در رابطه با عدم همزیستی انسان با سگ از ابی رافع نقل کرده‌اند که گفت: جبرئیل بر رسول خدا (ص) نازل شد و اجازه ورود خواست، رسول خدا (ص) به وی اجازه داد، اما جبرئیل وارد نشد، ناگزیر رسول خدا (ص) ردای خود را گرفت و بیرون شد و فرمود: ما به تو اجازه ورود دادیم؟ جبرئیل گفت: بله، و لیکن ما فرشتگان به خانه‌ای که در آن سگ و یا مجسمه باشد داخل نمی‌شویم. رسول خدا (ص) - که گویا تا آن لحظه از وجود سگ در خانه خبر نداشت - نظر کرد و دید که در بعضی از مرافق خانه ایشان توله سگی وارد شده (طباطبایی، ج 5، ص 336 و 337).

از مجموع روایات برداشت می‌شود که نگهداری سگ‌های با کاربردهای مفید مثل سگ نگهبان کراهت ندارد (حسینی عاملی، 8/85 - انصاری، 1/ 197 - نجفی، 22/138). اما بهتر است محل زندگی آنها جدای از محل زندگی انسان باشد، به گونه‌ای که حداقل بینشان دربی فاصله شود، یعنی خانه‌ای جداگانه برای سگ ساخته شود.

توجه به اجتناب از تماس با سگ: پس از ادیان الهی گذشته، اسلام هم مواضع مشترکی را در قبال سگ دارد. تقریباً همه ادیان الهی از کارایی‌های غیرخوراکی سگ بهره می‌برند با حفظ بهداشت در این تماس‌ها و پرهیز از تماس‌های حداکثری. همه فقها اعم از متقدمین و متاخرین از فقهاء شیعه قائل به حکم نجاست سگ هستند این حکم به گونه‌ای مشهور و اتفاقی است که بعضی از فقها از آن به عنوان ضروری فقه (اراک، ج 1، ص: 491) یاد کرده‌اند.

روایات فراوان بلکه در حد تواتر (اشتهاردی، ج 2، ص: 500 - حر عاملی، ج 1، ص: 227 روایت 574 و...) در مورد نجاست سگ در کتب معتبر روایی شیعه وجود دارد که مانع از تماس با سگ است. از نبی مکرم اسلام (ص) به طور مکرر و در روایات متعدد نقل شده است که: جبریل به ایشان فرموده است که من در خانه‌ای که در آن سگ وجود داشته باشد وارد نمی‌شوم (کلینی، ج 3 393 باب الصلاة فی الکعبه و... ص: 387).

2- توجه به بیماری سگ در ماجرای بلعم باعورا:

خداوند در سوره اعراف، بلعم باعورا را به سگ تشبیه کرده است و چنین می‌فرماید: «فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ» (اعراف/ 176). سخن از یک عالم دانشمند است که ابتدا در مسیر حق بود، به گونه‌ای که کسی انتظار انحراف او را نداشت. سرانجام دنیاپرستی و پیروی از هوای نفس او را به سقوط کشاند. به نحوی که تشبیه به سگ شده است. اما چرا به سگ تشبیه شده؟ زیرا او بر اثر شدت هواپرستی و چسبیدن به لذات جهان ماده، یک حال عطش نامحدود به خود گرفته که همواره دنبال دنیاپرستی می‌رود نه به خاطر نیاز و احتیاج بلکه به شکل بیمارگونه‌ای همچون یک «سگ هار» که بر اثر بیماری هاری، حالت عطش کاذب به او دست می‌دهد و در هیچ حال سیراب نمی‌شود (مکارم، ج 7، ص 25).

3- توجه به کاربرد سگ در مورد سگ شکاری:

خداوند در ابتدای سوره مائده می‌فرماید: «يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ...» (مائده/ 4) از تو سؤال می‌کنند چه چیزهایی برای آن‌ها حلال شده است؟ بگو: آنچه پاکیزه است، برای شما حلال گردیده؛ و (نیز) صید حیوانات شکاری و سگهای تربیت یافته.

در این آیه سخن از حلال بودن گوشت حیوانی است که توسط سگ شکاری صید شده است نه نجاست یا طهارت سگ. هرچند دلالت بر قابل استفاده بودن صیدی که توسط سگ شکاری انجام شده دارد و در روایات نیز آمده است که این صید را می‌توان پس از شستن محل تماس سگ استفاده کرد.

سایر مواردی که در اسلام به نحوه‌ی ارتباط با سگ دقت شده، به شرح زیر است:

1- مفاسد بهداشتی سگ در اسلام:

بسیار در اسلام توصیه شده که ظرفی که سگ از آن استفاده کرده باید شستشو داده شود و بدون شستن برای استفاده‌ی انسان قابل بهره برداری نیست.

در گامی دیگر نه تنها ظرف که رطوبت سگ اگر به لباس کسی هم برخورد کرد باید شسته شود: إِنْ أَصَابَ ثَوْبَكَ مِنَ الْكَلْبِ رَطُوبَةً فَاغْسِلْهُ؛ اگر رطوبتی از سگ به لباس برخورد کرد آن را بشوی» (حر عاملی، ج 1، ص: 225 روایت 571 و همان ج 3، ص: 415) در گامی دیگر نه تنها ظرف و لباس، که اگر قسمتی از بدن انسان هم با سگ تماس داشت، نیازمند شستشو

است. «يَغْسِلُ الْمَكَانَ الَّذِي أَصَابَهَا الْكَلْبُ»؛ مکانی از بدن را که با سگ تماس پیدا نموده است تطهیر کنید» (حر عاملی، ج 1، ص: 276 روایت 722).

توصیه‌ی بهداشتی دیگر در مورد سگ این است که : از دم‌خورده سگ هم نباید چیزی نوشید» (حر عاملی، ج 1، 158).

و تمامی این موارد امروزه به واسطه بیماری‌های قابل سرایت از سگ به انسان به صورت کاملاً علمی قابل اثبات است که در بخش بعدی به آن پرداخته خواهد شد.

2-تائیرات منفی معنوی نگهداری سگ در اسلام:

در کنار تمام ابعاد مادی توجه به سگ، به ابعاد فرامادی‌ای از آن نیز در روایات اشاره شده است. سگ از آن دسته نجاساتی است که مفسده معنوی آن مورد تاکید است. اما از آنجا که با علوم تجربی و عقل ابزاری راهی برای رسیدن به فلسفه معنوی و فرامادی احکام وجود ندارد ناگزیر باید این دسته از مفاصد و مصالح را در کلام معصومین علیهم السلام جویا شد. در روایات متعدد به چند فلسفه معنوی حکم نجاست سگ اشاره شده که عبارتند از:

الف- عدم نزول فرشتگان در خانه‌ای که سگ در آن وجود دارد. (کلینی، ج 3 ، 393، باب الصلاة في الكعبة و..... ص 387. همان، ج 3 ، 395، باب الصلاة في ثوب واحد..... ص 393- مجلسی، ج 56، 177، باب 23 حقیقة الملائكة و..... ص 144).

ب- کراهت نماز در خانه‌ای که سگ وجود دارد. (مرحوم علامه حلی در کتاب منتهی می فرماید: نماز خواندن در خانه‌ای که در آن سگ باشد، کراهت دارد) (مجلسی، ج 62، ص 53).

ج- همنشین با سگ سبب از بین رفتن اعمال خوب انسان می‌گردد (مجلسی، ج 62، ص 50).

3-حقوق سگ در اسلام:

در کنار توجه به کاربرد سگ به حقوق آن نیز در اسلام اشاره شده است. هرچند در اسلام سگ حیوانی نجس است، اما این سبب نشده تا حقوق او به عنوان یک حیوان، نقض شود. رعایت حقوق سگ به این نیست که به آن دست بزنی، و او را مونس و هم بازی خود قرار دهی! بلکه با رسیدگی به آب و غذایش و آزار نرساندن به او، حقوقش را رعایت کرده‌ای. همانطور که به رعایت حقوق سایر حیوانات و سیرکردن و رفع تشنگی آنها در روایات اسلامی تأکید شده است. لازم به ذکر است که غذاهای فاسد و آلوده خود باعث ایجاد بیماری در سگ گشته و این بیماری‌ها قابل سرایت به انسان می‌باشد پس رعایت حقوق حیوانات که در قرآن و اسلام بیان شده خود به گونه‌ای دیگر در جهت حفظ سلامت انسان نیز می‌باشد.

در کتب فقهی آمده است: اگر شخصی، به مقدار وضو گرفتن آب داشته باشد، و بترسد که اگر با آن وضو بگیرد، دچار تشنگی شود، بر او واجب است که تیمم کند و آب را برای نوشیدن نگذارد. صاحب جواهر (قدس سرّه)، پس از نقل این فتوا می‌نویسد: «و کذا الحيوان اذا كان كذلك وان كان كلباً» (نجفی، ج 5/ ص 114) اگر از تشنگی حیوانی نیز بترسد، حکم همین است، گرچه آن حیوان، سگ باشد.

شهید ثانی در بحث اطعمه و اشربه کتاب مسالک، می‌نویسد: «و لو كان للانسان كلب غير عقور جائع و شاة فعليه اطعام الشاة» (شهید ثانی، ج 2/ ص 250) (اگر انسان، دارای سگ –

بی‌آزار- و گوسفندی گرسنه باشد، بر او واجب است تا گوسفند را آب و علف دهد.) یعنی نجات گوسفند بر سگ اولویت دارد.

صاحب جواهر، در این حکم به شهید ثانی ایراد گرفته و می‌گوید: «فیه منع، بل قد یقال باولویة الکلب لامکان ذبح الشاة بخلاف الکلب» (جواهرالکلام، ج 36/ ص 437) (حفظ جان سگ اولویت دارد. زیرا می‌توان گوسفند را سر برید؛ ولی این کار، در مورد سگ ممکن نیست).

کلام این دو فقیه، گویای واجب بودن حفظ جان حیوان حتی سگ است، هرچند در این مورد اختلاف بر سر این است که حفظ حیات کدامیک اولویت دارد (جعفری، 1377، ج 1، ص 118-119). که بازهم دلالت بر حرام گوشت بودن سگ دارد. اگر فقهای اسلام در نظرات فقهی خود این‌گونه حقوق حیوانات حتی سگ را در نظر می‌گیرند، بخاطر این است که سخنان بر گرفته از روایات معصومین (ع) است.

در متون روایی ما، روایات فراوانی هستند که توجه به حقوق سگ را - به عنوان یک حیوان - تأیید می‌کنند. در بعضی از روایات از اذیت و آزار سگ منع شده، در دسته‌ای دیگر به اطعام و سیراب کردن سگ توجه شده است. علاوه بر این روایاتی هستند که قاتل سگ را ملزم به پرداخت دیه می‌کند. از این روایات نیز شاید می‌توان حق و حقوقی برای سگ در اسلام ثابت کرد. هرچند عده‌ای می‌گویند: روایات دیه سگ، حقی را برای این حیوان ثابت نکرده بلکه تنها خسارت مالی صاحبش را جبران می‌کند، (انصاری، ص 7) اما با در نظر گرفتن همه روایات، خلاف این مطلب ثابت می‌شود چرا که دیه انسان را نیز به ولی او می‌پردازند اما این سبب نمی‌شود خود آن شخص ارزش و قدری نداشته باشد. پس وقتی در دین اسلام برای سگ دیه قرار داده می‌شود، می‌توان نتیجه گرفت که به این حیوان، ارزش و بهایی داده شده است و پرداخت دیه به صاحب آن جبرانگر همین بها و ارزش فوت شده است.

ج- برخی بیماری‌های مهم قابل انتقال سگ به انسان

از نظر بهداشت عمومی سگ‌ها به عنوان یک نگرانی در نظر گرفته می‌شوند، زیرا ممکن است پاتوژن‌های مختلف انسان و دام از جمله گونه‌های توکسوکارا را در خود جای دهند. (Berrett 2017) از سوی دیگر، پذیرش برخی از رفتارهای فرهنگی کشورهای غربی مانند نگهداری از حیوانات خانگی بدون توجه به مسئولیت‌های اجتماعی و قانونی این رفتار، منجر به افزایش خطر ابتلای انسان به بیماری‌های عفونی منتقله توسط این حیوانات شده است.

1- برخی بیماری‌های کرمی قابل انتقال از سگ

1-1- اکیونوکوس گرانولوزوس

کیست هیداتیک یک عفونت انگلی مشترک انسان و دام است که در اثر مرحله لاروی اکیونوکوس گرانولوزوس ایجاد می‌شود. و یکی از مهم‌ترین عوامل بیماری‌زای منتقله از سگ در انسان است. کیست هیداتیک کیسه‌ای آبکی حاوی مرحله ی نوزادی انگل است که امکان ایجاد آن در اعضای مختلف بدن وجود دارد. بسته به این که در ریه، کبد، مغز یا هر بافت دیگری

ایجاد شده باشند قادر به بروز عوارض مختلفی هستند و برای برداشتن آن‌ها نیاز به عمل جراحی است و عمدتاً کبد (۸۰٪) و ریه (۱۵٪) را گرفتار می‌کند. راه انتقال این بیماری از طریق دست آلوده به مدفوع سگ و خوردن آب و مواد غذایی است که به وسیله مدفوع حیوان بیمار، آلوده شده باشد. علی‌رغم شایع بودن کیست هیداتیک در انسان، بروز آن در استخوان و قلب نادر است. گزارشاتی مبنی بر وجود کیست در استخوان ران و قلب در ایران از حلیمی و جودتی وجود دارد (جودتی ۱۳۸۱) (حلیمی ۱۳۹۰).

در ازبکستان در ۱۴ بیمارستان، ۸۱۴۴ بیمار در طی سالهای ۲۰۰۲-۲۰۱۰ عمل جراحی برداشتن یا تخلیه کیست هیداتیک را انجام داده‌اند (Sung 2013). در رابطه با میزان شیوع آلودگی افراد در ایران هنوز آمار دقیقی وجود ندارد (Norjah 1988). در ایران این بیماری در دام‌های اهلی شایع است و عفونت انسانی از مناطق مختلف کشور گزارش شده است (Alvarezrojas 2014) (Scott 1997) (Rostaminejad 2012). نتایج برخی از مطالعات حاکی از بیماری‌زاتر بودن برخی از سویه‌ها برای انسان نسبت به سایر سویه‌ها می‌باشد (McManus 1986).

2-1- توکسوکاریا:

توکسوکاریازیس یک بیماری انگلی و مشترک بین انسان و دام است که توسط گونه‌های توکسوکارا و توکساسکاریس ایجاد می‌شود و در سگ‌ها شایع است محل زندگی کرم بالغ، روده‌ی سگ است، از این رو به عنوان منبعی برای انتشار عفونت در نظر گرفته می‌شود (Lötsch 2017) با خوردن تخم‌های حاوی جنین توسط میزبان دیگر، لاروها ظاهر می‌شوند و به مخاط روده حمله می‌کنند، سپس از طریق احشایی مانند ریه‌ها، کبد و کلیه‌ها مهاجرت می‌کنند (Macpherson 2013). نوزاد در روده آزاد شده و پس از نفوذ به عروق مخاطی همراه با خون به اندامهای مختلف مهاجرت میکند. با اینکه نوزاد این انگل در بدن انسان بالغ نمیشود و در نهایت از بین میرود، ولی استقرار آن در اندامها منجر به تحریک و التهاب بافت و بروز نشانه‌ها و علائم می‌گردد. کبد، ریه و سیستم اعصاب مرکزی بیش از سایر اندامهای بدن تحت تأثیر این انگل قرار می‌گیرند. عفونت انسان با بلعیدن تصادفی تخم و به میزان کمتری از طریق بلعیدن میزبان‌های پاراتیک از جمله مرغ، گاو، بره، خوک و کرم خاکی اتفاق می‌افتد (Strube 2013) (Macpherson 2013) (Akao 2007).

دو شکل عمده‌ی این بیماری وجود دارد:

الف. شکل چشمی: توکسوکاریازیس می‌تواند منجر به بیماری‌های چشمی شود که در نهایت به کوری می‌انجامد. شکل چشمی زمانی ایجاد می‌شود که انسان یا حیوان تخم انگل را بلعد. هر ساله حدود ۷۰۰ نفر از کودکان مبتلا به شکل چشمی توکسوکاریازیس، بینایی خود را از دست می‌دهند. (Woodhall 2014).

ب. شکل احشایی: تخم بلعیده شده در روده به لارو تبدیل شده در داخل بدن شروع به مهاجرت می‌کنند، اما به کرم‌های بالغ تبدیل نمی‌شوند. از این رو، آنها مجموعه‌ای از سندرم‌های VLM، NLM و OLM و همچنین عفونت پنهان را به وجود آورده و باعث تحریک سایر نقاط می‌شوند (Zibaei 2014). لارو توکسوکارا می‌تواند باعث ایجاد بیش از حد ائوزینوفیلی و درگیری‌های آلرژیک شود (Badri 2014) (de Ruiter 2017). بارزترین علائم این بیماری تب نامنظم، بزرگی کبد و ائوزینوفیلی شدید می‌باشد. سایر علائم به محل استقرار نهایی انگل

بستگی دارد. به عنوان مثال، علائم تنفسی (شبیه به حمله آسم) در زمان استقرار انگل در ریه و علائم عصبی در زمان استقرار انگل در سیستم عصبی بروز خواهد کرد (Despommier 2003).

اگرچه نادر است اما توکسوکاریازیس مرتبط با قلب VLM، یک عارضه جدی و تهدید کننده زندگی است که در سال‌های اخیر مورد تأکید قرار گرفته است (Zibaei 2017). بسیاری از افراد آلوده علائم غیر اختصاصی مانند سرفه و تنگی نفس را همراه با و گرانولوم ائوزینوفیلیک کبد نشان می‌دهند (Macpherson 2013) (Badri 2014). این انگل در خانم‌هایی که به خصوص برای اولین بار باردار می‌شوند، می‌تواند منجر به سقط جنین یا زایمان نارس شود. به دنبال عفونت توکساکاریس در سگ‌ها هیچ علامت قابل توجهی دیده نمی‌شود و معمولاً وجود انگل را به خوبی تحمل می‌کنند (Lee 2014) (Löttsch 2017). دستورالعمل قطعی برای درمان این انگل وجود ندارد (Despommier 2003). مطالعات در ایران میزان آلودگی خاک پارک‌ها به انگل مذکور را بین حداقل 9/3 درصد (ارومیه) و حداکثر 3/63 درصد (خرم‌آباد) گزارش نموده است (Tavassoli 2008) (Mohamadi 2016) (Zibaei 2010). از طرفی، نتایج یک مطالعه سرولوژیکی نشان داد که شیوع توکسوکاریازیس در بین افراد 5 تا 15 ساله مبتلا به آسم در شهر اراک 8/1 درصد است (Mosayebi 2016). نتایج متاآنالیز و اصلاحی میزان شیوع قابل توجهی از توکسوکاریا و توکساکاریس، به ویژه در گربه‌ها و سگ‌های مناطق شمالی ایران را نشان می‌دهد (Vafaei 2020). باید توجه داشت که انگل زئونوز بوده و بین جمعیت انسان و حیوان قابل انتقال است در ایالات متحده تخمین زده می‌شود که سالانه هزار مورد از آلودگی در انسان مشاهده می‌شود (Neo 2017).

3-1- آنکیلوستوما:

بیماری دیگری که از دسته انگل‌های کرمی می‌تواند از طریق سگ‌ها انسان را درگیر کند کرم‌های قلابدار هستند لارو مهاجر پوستی نوعی بیماری پوستی خود محدود شونده است و عامل آن کرم‌های گردی است که در حالت عادی انسان را آلوده نمی‌کند و انسان میزبان تصادفی است شایع‌ترین علت آن *Ankylostoma braziliensis*، کرم قلابدار سگ و گربه است.

2- برخی بیماری‌های تک‌یاخته‌ای قابل انتقال از سگ

1-2 تک‌یاخته خونی

: *لشمانیا* به عنوان تک‌یاخته نسجی از اهمیت بهداشتی بالایی در پزشکی و دامپزشکی برخوردار است. این انگل به وسیله پشه‌های خاکی فلبونومینه به میزبان‌های حساس منتقل می‌شود بر اساس گزارش سازمان بهداشت جهانی سالانه بیش از دویست میلیون از جمعیت جهان در معرض ابتلا به بیماری هستند. سگ‌ها مخزن اصلی *لشمانیا اینفانتوم* عامل *لشمانیای احشایی* بوده و یکی از عوامل مهم چرخه انتقال بیماری به انسان محسوب می‌گردد (Dantas-Torres 2007).

لشمانیازیس احشایی از مهمترین بیماری‌های زئونوز کشور ایران بشمار می‌آید. این بیماری در سگ‌های مناطق شمال غرب و جنوب کشور گزارش شده است. در این مناطق علاوه بر آلودگی سگ‌های ولگرد، سگ‌های خانگی به ظاهر سالم می‌توانند بدون نشان دادن علائم آلوده شوند بر اساس نتایج حاصله از مطالعه 112 قلاده سگ از 24 قلاده سگ‌های دارای علایم بالینی، 83.3% و از 88 قلاده سگ فاقد علایم 18.6% از نظر *لشمانیا مثبت* بودند (Molaei 2016). سگ‌های فاقد علائم همانند سگ‌های علامت‌دار قادر به نگهداری عفونت *لشمانیا اینفانتوم* بوده و می‌توانند در برقراری چرخه انتقال بیماری در مناطق اندمیک، نقش داشته باشند.

2-2- تک‌یاخته‌های مدفوعی:

انگل‌های تک‌یاخته‌ای ژیاوریا، انتاموبا، آیزوسپورا و کریپتوسپوریديوم به عنوان عوامل بیماری‌زای مهم هستند که رنج وسیعی از حیوانات و انسان را آلوده می‌کنند و سبب اسهال در انسان و حیوانات میشوند. این تک‌یاخته‌ها مسئول شیوع بیماری‌ها اپیدمیک در بخش‌های وسیعی از جهان هستند.

آلودگی به انگل‌های تک‌یاخته‌ای روده‌ای در سگ در تمام سنین رایج است اما در توله‌ها بیشتر است. انگل‌های تک‌یاخته‌ای زئونوز سگ هم رایج و هم حائز اهمیت هستند چرا که می‌توانند سبب بیماری‌های جدی در انسان شوند گرچه افراد در سنین مختلف در معرض خطر آلودگی به این تک‌یاخته‌ها قرار دارند، اما آلودگی به این تک‌یاخته‌ها برای بچه‌ها و افرادی که دچار نقص سیستم ایمنی هستند خطر بزرگتری محسوب می‌شود. در مطالعه کاکه خانی، نمونه‌های مدفوعی که به طور مستقیم از رکتوم 112 قلاده سگ ولگرد در استان ایلام جمع آوری شدند، 07/41 درصد آلودگی به انگل‌های تک‌یاخته‌ای را نشان دادند. فراوانی میزان آلودگی به ژیاوریا 75/18 درصد، آیزوسپورا 17/15 درصد و کریپتوسپوریديوم 14/7 درصد بود (کاکه خانی 1390). در مطالعه 305 نمونه مدفوع از سگ‌های خانگی تهران ارجاع داده شده به درمانگاه دام‌های کوچک دانشکده دامپزشکی تهران از لحاظ آلودگی به انگل‌های گوارشی 31/21 درصد به حداقل یک انگل تک‌یاخته‌ای و یا کرمی آلوده بوده‌اند (دیلمی اصل 1380).

3- برخی بندپایان قابل انتقال از طریق سگ به انسان

3-1- کک:

کک‌ها بندپایانی خون‌خوار هستند و حرکات جهشی سریع دارند. کک‌ها روی کف لانه یا بستر تخم می‌گذارند و تخم‌ها در عرض 2 تا 3 هفته به کک‌های بالغ تبدیل می‌شوند. کک سگ (*Ctenocephalides canis*) به عنوان میزبان واسط برای لارو، یک کرم نواری شایع به نام دیپلیدیوم کانینوم عمل می‌کند. کک‌ها میزبان اختصاصی قطعی ندارند و می‌توانند از دیگر میزبانان نیز تغذیه کنند کک سگ می‌تواند باعث گزش شدید صاحب حیوان نیز بشود. جالب است که بدانید کک انسان یا همان پولکس ایریتانس (*pulex irritans*) روی بدن سگ نیز زندگی می‌کند. مجاورت سگ‌ها با مجامع انسانی باعث می‌شود که انگل‌های خارجی به راحتی منتقل شده و از میزبان‌های انسانی تغذیه شوند. با توجه به طبیعت خونخوار کک قادر به انتقال عوامل بیماری‌زا از حیوان به حیوان یا حیوان به انسان دیگر هستند و از این رو به عنوان پاتوژن مشترک انسان و دام در نظر گرفته می‌شوند. در ضمن کک‌ها این توانایی را دارند که ناقل بیماری‌هایی از جمله طاعون، تیفوس و تولا رمی باشند بنابراین، شناسایی کک‌ها ضروری است. *Ctenocephalides felis felis* در میان سگ‌ها در کشورهای آسیایی مانند هند، مالزی و تایلند شیوع دارد (Changbunjong 2009).

آلودگی سگ‌ها به کک برای کنترل پیشگیری از بیماری‌های منتقله از کک در سگ‌ها برای انسان مهم است. کک‌های کتوسفالیدس، به ویژه *C. felis* شناخته شده در انتقال انواع پاتوژن‌های مشترک انسان و دام مانند *Rickettsia typhi*، *B. quintana*، *B. clarridgeiae*، *Bartonella henselae* و *Rickettsia felis* است که، در انسان، می‌تواند باعث بیماری تب خالدار، خراش گربه، آندوکاردیت و شود (Azad 1998) (Bitam 2006).

در مطالعه‌ای روی 30 فرد آلوده به علائم گزش حدود 50 کک جمع آوری شد. بر اساس نتایج از 50 کک جمع آوری شده از افراد آلوده 86٪ به عنوان کتوسفالییدس کنیس و 14٪ به عنوان پولکس اپرینانس شناخته شدند (Bahrami 2016). باکتری *Yersinia pestis* می‌تواند از طریق مسیرهای انتقال متعدد در جمعیت انسان گسترش یابد. امروزه، بیشتر موارد طاعون انسانی بوبونیک است که در اثر گزش کک‌های آلوده از جوندگان منتقل می‌شود (Katharine 2018).

2-3- شپش:

سگ به دو گونه از شپش‌ها مبتلا می‌شود: یک شپش مکنده *لینوگناتوس پیلیفروس (linognathus piliferus)* و شپش گزنده *تریگودکتس کانیس (Trichodectes canis)*. شپش باعث خارش شدید و پوسته پوسته شدن پوست می‌گردد. این موجودات با تماس مستقیم منتقل می‌شوند. تخم‌های شپش به موهای بدن می‌چسبند و لاروهای آن نیز در همان جا از تخم خارج می‌گردند. پوسته‌های ناشی از شپش‌های جونده باعث آلرژی‌های شدید در افراد می‌گردد.

3-3- جرب:

بیماری ناشی از جرب *سارکوپتیس* اسکابی یک بیماری انگلی بسیار خارش‌دار است (Guaguère 2008). این بیماری معمولاً سگ‌های خانگی، به ویژه حیوانات جوان را با توزیع جهانی درگیر می‌کند. بسیار مسری بوده و مشترک بین انسان و دام است. نیمی از سگ‌ها و تا 50٪ از همراهان انسانی آن‌ها پس از تماس با سگ‌های آلوده می‌توانند دچار ضایعات پوستی شوند (Russell 2013). جرب *سارکوپتیس* در سطح یا داخل لایه شاخی پوست سگ وارد شده و با حفر تونل در پوست در آنجا زندگی و تخم‌ریزی می‌نماید. این جرب باعث خارش شدید حیوان شده و به این علت به آن جرب خارش‌ناهی نیز می‌گویند. *سارکوپتیس* در بیشتر موارد از طریق تماس مستقیم سگ آلوده به حیوان سالم انتقال پیدا کرده و بعد از گذشت حدود 3 هفته علائم بیماری پدیدار می‌شود. خوشبختانه، جرب‌ها نمی‌توانند در پوست انسان تولیدمثل کنند و انسان‌ها یک نوع میزبان بن‌بست برای این جرب‌ها هستند، که معمولاً فقط در بعضی از قسمت‌های بدن آنها واکنش اریتماتیک و پوستی ایجاد می‌کند (Miller 2013).

4-3- کنه:

کنه‌ها بندپایان با توانایی خون‌خواری از روی انسان و حیوان می‌باشند که نه تنها در انتقال عوامل بیماری‌زا دخالت دارند بلکه با تزریق بزاق خود هنگام تغذیه از روی میزبان، می‌توانند سبب آزار و اذیت و عوارضی همچون واکنش‌های پوستی، آلرژی، شوک آنافیلاکسی و حتی فلج کنه‌ای در میزبان خود گردند. آلودگی با کنه‌ها ممکن است با علائمی همچون خارش، درد و تحریک محل گزش نیز همراه باشد (کرمی 1397). ریبی *سفالوس سنگوئینوس* مهمترین کنه سگ است اما *هیالوماها، ایکسودس، همافیزالیس* و *درماستور* هم از روی سگ‌ها جدا شده است. کنه‌ها توانایی انتقال بیماری‌های نظیر لایم، تب کوه‌های راک، تب کنه‌ای کلرادو، بابزیوز، بورلیا، تولا رمی، ارلشیوز، راش، تب راجعه، آناپلاسموز، ویروس پوواسان، ریکتزوز، ویروس هارتلند و تب کریمه کنگو را دارا می‌باشند. برخی از این بیماری‌ها به شدت خطرناک و گاهی کشنده است.

4- برخی باکتری‌های قابل انتقال از طریق سگ

کمپیلوباکتر، سالمونلا، یرسینیا، کوکسیلا بورنتی، کلستریدیوم دیفیسیل و اشریشیاکلی

کمپیلوباکتریوزیس بیماری مشترک بین انسان و دام محسوب می‌شود در طی 30 سال گذشته، کمپیلوباکتر به عنوان شایع‌ترین عامل باکتریال گاستروانتریت انسان در کشورهای توسعه یافته مطرح بوده است. در این میان سگ‌ها به عنوان ناقلین بدون علامت، نقش مهمی در انتقال این باکتری به انسان دارند. به همین دلیل و با توجه به مشکلات جداسازی باکتری تشخیص سریع و دقیق حیوانات آلوده مهم است (محزونیه 1392).

در مطالعه‌ای که با نمونه‌گیری از مدفوع 60 سگ سالم خانگی در شهرکرد انجام گرفت. بعد از استخراج DNA از نمونه‌های مدفوع و سپس با تکنیک PCR گونه کمپیلوباکتر ژرونی که در انسان بسیار بیماری‌زاست شناسایی شد. از مجموع 60 نمونه مدفوع سگ، 18 مورد (30 درصد) آلوده به کمپیلوباکتر بودند که از این میان کمپیلوباکتر ژرونی 8.33 درصد (5 مورد) از آلودگی‌ها را به خود اختصاص داد (محمدزاده 1391).

گاستروانتریت از جمله بیماری‌هایی است که در تمام دنیا شایع بوده و یکی از معضلات بهداشتی اکثر جوامع می‌باشد و همه ساله موجب زیان‌های جبران ناپذیر اقتصادی و تلفات انسانی می‌گردد. در هر سال حدود 2 میلیون موارد منتهی به مرگ به علت ابتلا به اسهال اتفاق می‌افتد که سالمونلا، شیگلا و کمپیلوباکتر سه عامل شایع اسهال‌های باکتریایی در سراسر جهان هستند (فیض آبادی 1384). انتقال این باکتری از راه‌های مختلف به انسان مانند آلوده شدن دست در اثر تماس با مدفوع حیوانات خانگی، خوردن گوشت و محصولات لبنی آلوده و مصرف آب آلوده و تماس‌های شغلی صورت می‌گیرد تماس با حیوانات خانگی از جمله سگ‌های اهلی یکی از راه‌های انتقال این میکروارگانیسم است. اهمیت این نوع انتقال زمانی زیاد می‌شود که سگ‌های بدون علائم بالینی، حامل این باکتری باشند (Kim 2009).

تب کیو یک بیماری مشترک با گسترش جهانی است که توسط باکتری گرم منفی، میله‌ای و داخل سلولی اجباری به نام کوکسیلا بورنتی ایجاد می‌شود. با توجه به اهمیت بیماری‌های مشترک و لزوم اطلاع رسانی و ارتقای سطح آگاهی جامعه از آن‌ها و همچنین با توجه به این که سگ به عنوان مخزن بیماری لایم و تب کیو مطرح می‌باشد و حتی برخی از کارشناسان بهداشتی معتقدند که سگ به عنوان نگهبان این دو بیماری برای انسان مطرح است و برای تعیین ظهور بیماری در انسان در یک منطقه بایستی پایش شود (Joppert 2001). اما مطالعات اندکی در ایران در این زمینه انجام شده است (بشیری‌د و همکاران، 1387) (حنیفه و همکاران 1392) کوکسیلا بورنتی عامل تب کیو است که بیش از 40 گونه‌کنه در انتقال آن نقش دارند مهم‌ترین راه آلودگی در انسان از طریق استنشاق آئروسل‌های آلوده به کوکسیلا بورنتی در شیر، مدفوع، ادرار و ترشحات زایمانی نشخوارکنندگان آلوده است (Khalili 2011).

بیماری سالمونلوز با گسترش بالای جهانی، یکی از مهم‌ترین بیماری‌های زئونوتیک انسان و حیوانات می‌باشد. مدفوع تقریباً همه حیوانات از قبیل سگ ممکن است به عنوان یک منبع بالقوه عفونت سالمونلا در انسان و حتی دیگر حیوانات باشد. با توجه به افزایش نگهداری سگ در میان مردم، به ویژه کسانی که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، خطر افزایش انتقال عفونت سالمونلا به انسان وجود دارد. این ارگانیسم از راه غذای آلوده یا مدفوع و بزاق حیوان بیمار منتقل می‌شود. مدفوع یا بزاق دهان سگ بیمار، تا مدت‌ها بعد بیمار شدن سگ، عفونت

سالمونلا را منتقل می‌کند. سگ‌های روستایی ممکن است به مدت طولانی بدون بروز هیچ علائمی حامل سروتیپ‌های مختلف سالمونلا باشند (نمرودی 1395).

با توجه به نتایج مطالعه هاشمی در سگ و گربه‌های به ظاهر سالم در شهر تهران میزان شیوع پیرسینیا و سالمونلا در 8 تا 22 درصد از حیوانات خانگی بدون هیچ گونه علائم بالینی تشخیص داده شد. مواد غذایی آلوده حیوانات ممکن است منبع اصلی عفونت باشد. حیوانات خانگی مانند گربه و سگ منبع بالقوه انتقال آلودگی به انسان، به ویژه کودکان هستند. آنها حامل عوامل بیماری‌های مشترک دستگاه گوارش هستند که می‌توانند به صاحبانشان منتقل شوند. (هاشمی 1394). در پژوهش میر 250 سگ روستایی فاقد علائم بالینی 58 ایزوله سالمونلا از 250 نمونه سواب رکتال تعیین هویت گردید. جداسازی سوبه‌های زئونوتیک سالمونلا از سگ‌های فاقد علائم بالینی، آن‌ها را به عنوان یکی از خطرناکترین عوامل انتشار باکتری سالمونلا در محیط و خطری برای بهداشت عمومی و سلامت حیوانات معرفی می‌کند (میر 1397).

در تحقیقی روی 80 قلاده سگ خانگی پس از بررسی باکتریولوژیک چهار باکتری /شریشیاکلی و کلسترییدیوم و کمپیلوباکتر و سالمونلا از نمونه‌ها جدا گردید که از مجموع 80 قلاده سگ 25/21 درصد مبتلا به سالمونلا و 75/8 درصد مبتلا به کلسترییدیوم و 25/26 درصد مبتلا به کمپیلوباکتر و 75/43 درصد مبتلا به شریشیاکلی بودند (پورمیربلوک جلالی 1388).

کلسترییدیوم دیفیسیل باکتری گرم مثبت تولید کننده توکسینی است که عامل بیماری‌زای مهم روده‌ای در حیوانات و انسان می‌باشد و منجر به مشکلات گوارشی مثل آنتریت، درد شکمی، تب و اسهال می‌شود در بررسی 151 نمونه از مدفوع سگ‌ها 12 نمونه کلسترییدیوم دیفیسیل جدا شد (قویدل 1395).

5- بیماری و بررسی قابل انتقال از طریق سگ

بیماری‌های یکی از خطرناکترین بیماری‌های ویروسی مشترک بین انسان و حیوان می‌باشد. بیماری‌های با میزان کشندگی بالا، دارای اهمیت می‌باشد. عامل بیماری‌های یک ویروسی از خانواده رابدو و پریده و جنس لیسا ویروس است که از طریق تماس با بزاق در گاز گرفتن چنگ زدن، نسوج مخاطی، تنفس، جفت، وسایل آلوده و پیوند اعضا انتقال می‌یابد. این بیماری یک سندرم حاد و کشنده ویروسی غالباً با اشکال تحریکی یا سندرم فلجی می‌باشد این بیماری در کشور ما به شکل بومی وجود دارد و سالانه بیش از پنجاه هزار نفر به علت گزش حیوانات مشکوک به هاری تحت درمان ضد هاری قرار می‌گیرند (سیمانی 1381). در مورد هاری و سگ‌ها، پزشکان بزرگ ایران مطالب زیادی نوشته و کشفیات و ابداعات جالبی داشته‌اند، رازی، خوارزمی، اخوینی بخارایی، ابن سینا، جرجانی و غیره نشانی‌های بیماری را به خوبی شرح داده و در مواردی درمان‌هایی را ذکر کرده‌اند. باید گفت به طور طبیعی تنها نیمی از کسانی که به وسیله سگ‌ها گزیده شده‌اند به هاری مبتلا می‌شوند و بقیه را دستگاه ایمنی بدن نجات می‌دهد (تاج بخش 1386). پس از طی دوره نهفتگی اولین علامت بیماری تغییر در رفتار و عادات حیوان می‌باشد. به گونه‌ای که حیوان بیش از اندازه به صاحب خود انس می‌گیرد و به گوشه‌ای پناه می‌برد و یا در بیشتر مواقع حیوان مضطرب و کم‌کم به صورت وحشی و درنده درآمده و به هر کس و هر حیوان که سر راه او باشد حمله می‌کند حیوان غذای خود را به خوبی نمی‌خورد، به تدریج اندام‌هایش فلج می‌شود و پریشان و مضطرب می‌گردد دهانش باز و از آن کف خارج می‌شود و از آب و نور می‌ترسد و به علت عدم امکان بلع بر اثر گرسنگی تشنگی و سرانجام بر اثر فلج دستگاه تنفسی می‌میرد.

مهمترین عوامل بیماری‌زای بیان شده در بالا به اختصار در جدول 1 ذکر گردیده است.

مهم‌ترین کرم‌های منتقله توسط سگ	اکینوکوکوس گرانولوزوس (کیست‌هی داتیک)	توکساکارا کتی	توکساکاریس	آنکیلوستوما کنینوم
مهم‌ترین تک‌یاخته‌های منتقله توسط سگ	لشمانیا	ژیاردیا	کریپتوسپوریدیوم	ایزوسپورا
مهم‌ترین بندپایان منتقله توسط سگ	کتنوسفالیدس	پولکس ایریتانس	سارکوپتس اسکاپی	کلیه کنه‌ها
مهم‌ترین باکتری‌های منتقله توسط سگ	کمپیلوباکتر	کسترییدیوم دیفیسیل	اشریشیا کولی	سالمونلا
مهم‌ترین ویروس‌های منتقله توسط سگ	هاری			

جدول 1: برخی از عوامل بیماری‌های مهم منتقله از طریق سگ به انسان

نتیجه‌گیری:

تقریباً تمامی ادیان الهی به دوری از تماس با سگ به انحاء مختلف اشاره دارند و از واژه ی نجاست سگ بهره می‌برند. سگ در دیدگاه اسلام چه از نگاه اهل سنت و چه شیعیان همانند سایر ادیان الهی است امروزه علم هم همین هشدارها را در تماس با سگ مدنظر دارد چرا که هر نوع رابطه با آن منشا انواع خاصی از بیماری‌هاست. در سال‌های اخیر، تعداد سگ و گربه محیط پیرامون انسان در کشور ما افزایش یافته و به تبع آن میزان آلودگی خاک به اجرام بیماری‌زا از جمله تخم توکسوکارا و اکینوکوس نیز افزایش پیدا کرده است. پیامد این پدیده افزایش شانس تماس و آلودگی انسان به تخم این انگل‌ها و ابتلا به بیماری توکسوکاریزیس و کیست هید/تیکاست. با توجه به شیوع نسبتاً زیاد انگل توکسوکارا در بین سگ و گربه در ایران، لزوم توجه به بیماری ناشی از این انگل (توکسوکاریزیس) به عنوان یک خطر بالقوه پزشکی و بهداشتی در کشور احساس می‌گردد (اسلامی راد 1397). نتایج یک مطالعه مروری نشان داد که شیوع کلی توکسوکاریزیس انسانی در جمعیت عمومی ایران 8/15 درصد بوده و این میزان در کشور رو به افزایش است (Abdi2012).

در اسلام به عدم نزول فرشتگان و کراهت نماز در خانه‌ای که سگ وجود دارد اشاره و در قرآن به عدم همزیستی با سگ مطرح می‌شود. امروزه علم تعدادی بیماری که ارتباط مستقیم با حضور سگ در خانه‌ها و نزدیکی آن به زندگی انسان هاست را تشریح کرده است به عنوان مثال: به وجود آلرژی ناشی از پوسته‌های حاصل از شپش و بیماری لارو مهاجر احشایی تخم حاوی جنین توکسوکارا و توکساکاریس و لارو مهاجر جلدی یا خارش رونده ناشی از آنکیلوستوما کنینوم و خارش و آگزما حاصل از جرب سارکوپتس در سگ اشاره دارد که همگی از سگ‌ها به انسان منتقل می‌شوند و ناشی از همزیستی با سگ است. همچنین وجود تخم‌های کرم اکینوکوکوس سگ که می‌تواند هم به صورت مستقیم و هم همراه با مواد غذایی وارد بدن انسان شده و مشکلات جدی به وجود آورد مطرح است. تخم‌های کوچک اکینوکوک دفع شده در

مدفوع سگ توسط پای سگ یا حتی صاحب سگ وارد محیط خانه و آشپزخانه شده و می‌تواند موجب ابتلای صاحب حیوان و خانواده اش به کیست هیداتیک گردد.

در اسلام به نجاست سگ و شستن دقیق ظرف و بدن و لباس در تماس سگ تصریح شده است. حال آنکه علم بی توجهی به آن‌ها را عامل بیماری‌های ویروسی و باکتریایی مختلف که اشاره شد می‌دانند. بسیار در اسلام توصیه شده که ظرفی که سگ از آن استفاده کرده باید شستشو داده شود و بدون شستن برای استفاده‌ی انسان قابل بهره‌برداری نیست. و علم عدم توجه به این نکات بهداشتی را عامل بیماری‌های نظیر *سالمونلا*، *هاری* و *گاستروانتریتی* می‌دانند. اسلام همچنین، از خوردن دم‌خورده سگ نهی می‌کند و علم بی توجهی به آن را عامل بیماری هاری برمی‌شمرد.

در اسلام به حفظ حقوق سگ تاکید شده تا مسلمانان با رسیدگی به آب و غذایش و آزار نرساندن به او، او را از آسیب حفظ کنند. و علم، غذاهای فاسد و آلوده را عامل انتقال بیماری‌های سگ به انسان معرفی می‌کنند چرا که؛ غذاهای فاسد حاوی باکتری و یا گوشت و امعا و احشای حاوی کیست هیداتیک است که باعث آلوده شدن سگ و تجدید چرخه بیماری و ابتلای انسان می‌شود.

قرآن به بیماری‌ای اشاره دارد که حالت عطش نامحدود به سگ می‌دهد و علم از آن به بیماری هاری یاد می‌کند که بیماری سگ بوده و قابل انتقال به انسان است. همان‌گونه که در روایات آمده که حالت عطش کاذب به او دست می‌دهد و در هیچ حال سیراب نمی‌شود بیماری هاری در سگ قابل درمان نمی‌باشد.

با علم به نقش دستورات قرآن حداقل در بحث بهداشت فردی و اجتماعی و همچنین در ایمنی طبیعی مقابل بیماری‌های زئونوز منتقله از سگ، توجه به راهکارهای قرآنی برای ایمنی و بهداشت اجتماعی پیشنهاد می‌گردد.

منابع و مآخذ:

- قرآن کریم
- عهد قدیم (تورات)
- عهد جدید (انجیل مرقس)
- عهد جدید (انجیل متی)
- اراکی محمد علی (1415ق): «الطهاره» قم، موسسه در راه حق
- اسلامی راد، زهرا (1397): «- توکسوکاریازیس: خطر بالقوه بهداشتی در جوامع شهری ایران» مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک (ره آورد دانش) [خردادوتیر](#)، دوره 21، شماره 3 پیاپی 132 صفحه 4-1
- اشتیاردی علی‌پناه (1417ق): «مدارک العروة» تهران، دار الاسوه للطباعة و النشر
- انصاری مرتضی (1415ق): «المکاسب» قم، المؤتمر العالمی بمناسبه شیخ الانصاری
- بشیری بد حسن؛ رهبریان نورینا؛ اسلامی گیتا؛ کاظمی‌بهرام؛ جنت شریف، ابراهیم؛ محمودی‌راد، مهنار و همکاران (1387): «بررسی شیوع کوکسیلا بورنتی

- در انسان، میزبانان حیوانی و کنه‌های سخت در غربستان مازندران در سال‌های ،
1383-84 «پژوهش در پزشکی، 32(3) صفحات 253-257
- پورمیریلوک جلالی ابراهیم، داداش بیگی محمد، اسدپور لیل (1388): «جداسازی باکتری‌ها از سگ‌های بیمار مبتلا به آنتریت هموراژیک و تعیین حساسیت آنتی بیوتیکی» پژوهش‌های بالینی دام‌های بزرگ دامپزشکی، دوره 3 ، شماره 9
 - تاج بخش، حسن (1386) « بیماری‌های در طول تاریخ ایران» مجله تحقیقات دامپزشکی دوره 62، شماره 6 صفحه 329-332
 - جعفری محمد تقی (1377ش): «رسائل فقهی» تهران، مؤسسه نشر کرامت
 - جودتی احمد رضا، یوسف نیا محمد علی، طباطبایی سید محمدباقر (1381): « گزارش دو مورد جالب و نادر کیست هیداتیک قلب» مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز، سال بیست و چهارم شماره 2 (پیاپی 54، تابستان) صفحه 67 .
 - حسینی عاملی جواد (1419ق) «مفتاح الکرامه»، قم، دفتر انتشارات اسلامی
 - حلیمی منیره، شریعتی کوهستانی سعیده، ترابی سید باقر، پوراصغری بهروز (1390): «گزارش یک مورد کیست هیداتیک استخوان ران» مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز، سال سی و سوم شماره 1 (پیاپی 91، فروردین و اردیبهشت) صفحه 86
 - حنیفه محسن، ملماسی عبدالعلی؛ داودی محمود؛ نیکبخت غلامرضا؛ نبیان صدیقه؛ باهنر علیرضا (1392): «تأثیر فاکتورهای اقلیمی استان‌های ایرانی حاشیه دریای خزر بر بیماری لایم بورلیوز سگ‌ها» مجله تحقیقات دامپزشکی، 68(1) صفحات 21-30
 - دشتی حسین (1385ش): «معارف و معارف» تهران، آرایه
 - دلیمی اصل عبدالحسین، مجرد خانقاه سعید، جمشیدی شهرام (1380): «انگل‌های گوارشی سگ‌های خانگی شهر تهران و بررسی میزان آگاهی صاحبان آن‌ها در مورد خطر انتقال آلودگی انگلی سگ به انسان» مجله تحقیقات دامپزشکی دوره 56، شماره 4 - شماره پیاپی 1345
 - سیمانی سوسن، جنانی علیرضا، امیرخانی عارف، شریفیان جمال، فیاض احمد (1381): «بررسی اپیدمیولوژیک بیماری‌های انسانی در ایران از سال 1374 تا نیمه دوم 1378» بیماری‌های عفونی و گرمسیری ایران دوره 7، شماره 16؛ از صفحه 42-48
 - طباطبایی محمدحسین (1378): «ترجمه تفسیر المیزان» محمدباقر موسوی، دفتر انتشارات اسلامی، قم
 - عاملی شیخ حر (1414ق): «وسائل الشیعه» قم، آل البیت
 - عاملی (شهید ثانی) (1381): «مسالك الافهام» قم، موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت
 - فیض آبادی م، دولت آبادی س، سلمانزاده، س، معزاردلان، س، جارااللهی، ع، زالی، م (1384): «بررسی میزان شیوع عفونت‌های کمپیلوباکتریائی در کودکان مبتلا به اسهال در دو بیمارستان تهران و تعیین مقاومت دارویی سوبه‌های جدا شده» مجله پژوهشی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی، دوره 29، شماره 3: 219-224
 - قرائتی محسن (1374ش): «تفسیر نور» موسسه در راه حق
 - قوبدل مهدیس سالاری صدیق حمیده رزم‌یار جمشید (1395): «جداسازی کلستریدیوم دیفیسیل و تشخیص مولکولی توکسین‌های دوگانه A و B در مدفوع سگ‌ها» دوره 17، شماره 4 - شماره پیاپی 57 پاییز صفحه 273-276
 - کاکه خانیسیامک، بهرامیعلی محمد، احمدی اسب چینسلیمان، زمان دوستیعلی (1390): «مطالعه آلودگی‌های تک‌یاخته‌ای (ژیاردیا، انتامویا، آیزوسپورا و کریپتوسپوریديوم) در سگ‌های ولگرد استان ایلام» دوره 5، 3 (19) پاییز - شماره پیاپی 19 پاییز صفحه 1328-1330

- کریمی محسن، متولی حقی سیدفرزاد، [غلامی، علیرضا](#) (1397): «درماتیت ناشی از گزش کنه سخت در انسان» نوین سلامت بهار و تابستان، دوره 3، شماره 1؛ از صفحه 48-52
- کلینی محمد (1365ش): «الکافی» تهران، دار الکتب الاسلامی
- مجلسی محمدباقر (1403ق): «بحار الأنوار» بیروت، موسسه الوفاء
- محزونیه محمدرضا، قربانی مهوش، زهرایی صالحی تقی (1392): «شناسایی گونه‌های کمپیلوباکتر در مدفوع سگ‌ها و گربه‌های به ظاهر سالم با استفاده از واکنش زنجیرهای پلیمرز چندگانه M-PCR» توپولوژی مقایسه‌ای، علمی - پژوهشی، سال دهم، زمستان، شماره 4، 1106-1101، 1392
- محمدزاده عبدالمجید، حکیمی آلنی رضا، شریفی آرام، قربانی مهوش (1391): «بررسی میزان آلودگی سگ‌های خانگی به جنس کمپیلوباکتر با استفاده از تکنیک PCR» پژوهش‌های بالینی دام‌های بزرگ (دامپزشکی)، دوره 6، شماره 2؛ از صفحه 25 تا صفحه 30
- مکارم شیرازی ناصر (1380): «تفسیر نمونه» انتشارات امام علی بن ابیطالب (ع)
- مهدوی ملیحه (1379): «سگدید، رانش اهریمن» کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ص 40
- میررضا، راشکی زهرا (1397): «بررسی فراوانی و الگوی مقاومت آنتی بیوتیکی سالمونلاهای جدا شده از سگ‌های بدون علائم کلینیکی در شهرستان زابل» دوره 1، شماره 1 - شماره پیاپی 1 بهار و تابستان صفحه 50-44
- نجفی محمدحسن (1432ق): «جواهر الکلام» قم، موسسه نشر اسلامی
- نمرودیسیمیه، استاجیمید، [دهمردهمیلاد](#) (1395): «[بررسی فراوانی و الگوی مقاومت آنتی بیوتیکی سالمونلا در سگ‌های روستایی](#)» مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران جلد ۲۶ شماره ۱۳۵ صفحات ۱۵۷-۱۵۳
- نیشابوری مسلم (1412ق): «صحیح، قاهره» دار الحدیث
- هاشمی شبنم، محزونیه محمدرضا، قربانی مهوش (1394): «جداسازی یرسینیا و سالمونلا از سگ و گربه‌های به ظاهر سالم در تهران، ایران زیست شناسی میکروارگانیسم‌ها» زمستان، دوره 4، شماره 16 صفحه 54-49

- Abdi J, Darabi M, Sayehmiri K (2012): «Epidemiological situation of toxocariasis in Iran meta-analysis and systematic review», Pakistan journal of biological sciences, PJBs. 15(22), 1052-5.
- Akao N, Ohta N (2007): «Toxocariasis in Japan», Parasitol Int, 56:87-93.
- Alvarezrojas CA, Romig T, Lightowlers MW (2014): «E. granulosus sensu lato genotypes infecting humans-review of current knowledge», Int J Parasitol, 44, 9-18
- Azad AF, Beard CB (1998): «Rickettsial pathogens and their arthropod vectors», Emerg Infect Dis, 4(2), 179.
- Badri M, Kiani Z, Faridnia R, Mousavi M, Mehrabi H, Pestechian N (2014): «Effect of Toxocara canis and Toxascaris leonina egg antigens on induction of eosinophilia in animal model», J Shahrekord Univ Med Sci, 16(4), 95-9. 12.
- Bahrami S, Kharrati L, Makki M (2016): «The First Case Report of Human Infestation with Ctenocephalides canis in Behbahan (Khuzestan Province)», J Ardabil Univ Med Sci, 16 (3), 317-322.

- Berrett AN, Erickson LD, Gale SD, Stone A, Brown BL, Hedges DW (2017): «Toxocaraseroprevalence and associated risk factors in the United States», Am J Trop Med Hyg. 97(6), 1846–50.3.
- Bitam I, Parola P, De La Cruz KD, Matsumoto K, Baziz B, Rolain J-M (2006): «First molecular detection of *Rickettsia felis* in fleas from Algeria», Am J Trop Med Hyg, 74(4), 532–535.
- Changbunjong T, Buddhirongawatr R, Suwanpakdee S, Siengsan J, Yongyuttawichai P, Cheewajorn K (2009): «A survey of ectoparasitic arthropods on domestic animals in Tak Province, Thailand. Southeast Asian», J Trop Med Public Health, 40(3), 435.
- [David A](#) and [Peter R](#) (1993): «Institutions and Ideologies: A SOAS South Asia Reader (Studies in Asian Topics) 1st Edition »
- [Dantas-Torres](#) (2007): «The role of dogs as reservoirs of *Leishmania* parasites, with emphasis on *Leishmania (Leishmania) infantum* and *Leishmania (Viannia) braziliensis*», [Veterinary Parasitology](#), 149, 3–4, 10, 139–146
- de Ruiter K, Tahapary D, Wammes L, Wiria A, Hamid F, van Lieshout L, et al (2017): «The effect of three-monthly albendazole treatment on Th2 responses: differential effects on IgE and IL-5», Parasite Immunol, 39(6), e12428.14.
- Despommier D (2003): «Toxocariasis clinical aspects, epidemiology, medical ecology, and molecular aspects», Clinical Microbiology Reviews, 16(2), 265–72.
- Guaguère E, Beugnet F (2008): «Parasitic skin conditions, in A Practical Guide to Canine Dermatology», Editors Kalkanis, 179–226.
- Joppert, A.M.; Hagiwara, M.K. and Yoshinari, N.H (2001): «Borrelia burgdorferi antibodies in dogs from Cotia county», São Paulo State, Brazil. Revista do Instituto de Medicina Tropical de São Paulo, 43 (5), 251–255.
- Katharine R. Dean, Fabienne Krauer, Lars Walløe, Ole Christian Lingjærde, Barbara Bramanti, Nils Chr. Stenseth, and Boris V. Schmid Human (2018): «ectoparasites and the spread of plague in Europe during the Second Pandemic Proc Natl Acad Sci », U S A. Feb 6, 115(6), 1304–1309.
- Khalili, M., Shahabi-Nejad, N. & Aflatoonian, M.R (2011): «Q fever a forgotten disease in Iran», Journal of Kerman University of Medical Sciences, 18, 93–97
- Kim, S., Lee, Y.M., Hwang, I.G., Kang, D.H., Woo, G.J., Rhee, M.S (2009): «Eighteen enrichment broths for the isolation of *Campylobacter jejuni* from inoculated suspensions and ground pork», Lett Appl Microbiol, 49, 620–626.
- Lee RM, Moore LB, Bottazzi ME, Hotez PJ (2014): «Toxocariasis in North America: a systematic review», PLoS Negl Trop Dis, 8(8), e3116.4.
- Löttsch F, Vingerling R, Spijker R, Grobusch MP (2017): «Toxocariasis in humans in Africa—a systematic review», Travel Med Infect Dis. 20:15–25.6.
- Macpherson CN (2013): «The epidemiology and public health importance of toxocariasis: a zoonosis of global importance», Int J Parasitol, 43(12–13), 999–1008.5.
- McManus DP, Smyth JD (1986): «Hydatidosis changing concepts in epidemiology and speciation», Parasitol Today, 2, 163–8

- Miller WH, Griffin CE, Campbell KL, Muller GH (2013):« Muller and Kirk's Small Animal Dermatology», 7th edition Elsevier Mosby, St Louis, Missouri, 952.
- Mohamadi S, Eslamirad Z, Hajihosseini R, Didehdar M (2016):« The Study of Soil Contamination with Toxocara Eggs in Arak Public Parks», Journal of Arak University of Medical Sciences, 18(12), 67-73.
- Molaei S, Dalimi A, Mohebbi M, Zareii Z, Mohamadi B, Akhondi B (2016):« Study of Canine Visceral Leishmaniasis in Symptomatic and Asymptomatic Domestic Dogs in Meshkinshahr City», Iran. J Ardabil Univ Med Sci, 16 (1), 105-115.
- Mosayebi M, Moini L, Hajihosseini R, Didehdar M, Eslamirad Z (2016):« Detection of Specific Antibody Reactivity to Toxocara Larval Excretory-secretory Antigens in Asthmatic Patients (5-15 Years)», The Open Microbiology Journal, 10, 162-7.
- Neo JPS, Tan BH (2017):« The use of animals as a surveillance tool for monitoring environmental health hazards, human health hazards and bioterrorism», Vet Microbiol, 203, 40-8.2.
- Norjah N (1988):« Economic losses caused by parasitic liver. Ph.D in Parasitology Thesis Faculty of Public Health», Tehran University of Medical Sciences.
- Rostaminejad M, Jahani S, Cheraghipour K, Nazemallohseini Mojarad E, Taghipour N, Zali MR (2012):« Hydatid cyst prevalence in slaughtered animals an neglected health problem», Paramed Sci J, 3, 25-9.
- Russell RC, Otranto D, Wall RL (2013):« The Encyclopedia of Medical & Veterinary Entomology, Ed CABI, UK, 429 p.
- Scott JC, Stefaniak J, Pawlowski ZS, Mcmanus DP (1997):« Molecular genetic analysis of human cystic hydatid cases from Poland: identification of a new genotypic group (G9) of E. granulosus», Parasitol, 114, 37-43.
- Strube C, Heuer L, Janeczek E (2013):« Toxocara spp. infections in paratenic hosts», Vet Parasitol, 193(4), 375-89.7.
- Sung-Tae Hong, Yan Jin, Khikmat Anvarov, Abdukhakim Khadjibaev, Samin Hong, Yusufjon Ahmedov, and Utkir Otoboev (2013):« Infection Status of Hydatid Cysts in Humans and Sheep in Uzbekistan Korean », J Parasitol, Jun, 51(3), 383-385.
- Tavassoli M, Hadian M, Charesaz S, Javadi S (2008):« Toxocara Spp. Eggs in Public Parks of Urmia City, West Azerbaijan Province Iran», Iranian Journal of Parasitology, 3(3), 24-9.
- Vafae Eslahi A, Badri M, Khorshidi A, Majidani H, Hooshmand E, Hosseini H, Taghipour A, Foroutan M, Pestehchian N, Firoozeh F, Riahi S, M and Zibaei M (2020):« Prevalence of Toxocara and Toxascaris infection among human and animals in Iran with meta-analysis approach BMC Infect Dis», Published online Jan 7.
- Woodhall DM, Fiore AE (2014):« Toxocariasis: A Review for Pediatricians», Journal of the Pediatric Infectious Diseases Society, 3(2), 154-9.
- Zibaei M, Abdollahpour F, Birjandi M, Firoozeh F (2010):« Soil contamination with Toxocara spp. eggs in the public parks from three areas of Khorram Abad, Iran», Nepal Medical College Journal, NMCJ, 12(2), 63.

دومین همایش ملی

پژوهش‌های میان رشته‌ای قرآن و انگاره‌های علوم زیستی

دانشگاه علوم کشاورزی
و منابع طبیعی ساری

- Zibaei M, Sadjjadi SM, Jahadi-Hosseini SH (2014): « Toxocara catilarvae in the eye of a child: a case report», Asian Pac J Trop Biomed, 4(Suppl 1), S53–5.8.
- Zibaei M (2017): « Helminth infections and cardiovascular diseases: Toxocara species contributing to the disease», Curr Cardiol Rev, 2017, 13(1), 56–62.11.